

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

СТЕЦЬ ГАЛИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 371:78(477)(091),,1950/20”(043.5)

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МУЗИКИ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, професор
ГОРБЕНКО Сергій Семенович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри теорії та методики музичної
освіти, хорового співу і диригування.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
МИХАЙЛИЧЕНКО Олег Володимирович,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, професор кафедри
методики викладання суспільних дисциплін;
кандидат педагогічних наук, доцент
ОВЧАРУК Ольга Володимирівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв Міністерства культури
України, доцент кафедри теорії,
історії культури і музикознавства.

Захист відбудеться 11 червня 2015 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 7 травня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д.Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стан розвитку шкільної музичної освіти безпосередньо пов'язаний зі змінами, які відбуваються та стрімко трансформуються в умовах соціального та культурного життя суспільства XXI століття. Розвиток мистецьких здібностей сучасних дітей, підлітків та молоді, культури їхнього мислення та інтелекту, творчої уяви і художнього сприймання навколишньої дійсності стає сферою наукового пошуку для створення принципово іншої нової освіти.

Векторна палітра методики викладання музики другої половини XX – початку XXI століття збагачувалася й оновлювалася завдяки творчій інтерпретації на новій художньо-естетичній основі традицій української музичної освіти, пріоритетів соціокультурних реалій. Зміна тенденцій, що визначали орієнтири розвитку методики викладання музики, відбувалася з урахуванням концептуалізації мети та завдань музичної освіти і виховання на певних історичних етапах. Започаткування ініціатив, створення новаторських педагогічних концепцій, авторських програм є свідченням розв'язання актуальних проблем музичної освіти як на державному, так і науково-методичному та практичному рівнях.

Дослідження трансформації шкільної музичної освіти та перспектив розвитку сучасної методики викладання музики, при високому професіоналізмі у справі підготовки фахівців, дає підстави для обґрунтування перспективних напрямів її подальшого вдосконалення. Історіографічний пошук показав, що тенденції розвитку методики викладання музики, як окрема наукова проблема, комплексно й системно в обраних нами хронологічних межах не досліджувалися. Основні тенденції, стратегії розвитку освіти сьогодення з позицій сучасної філософії освіти розглядають А. Амбросов, В. Андрущенко, О. Гулько, О. Долженко, С. Клепка, А. Конверський, В. Кремень, В. Лутай, М. Михальченко, В. Мудрак, В. Пазенок, Є. Причепій, О. Сердюк, В. Ярошовець та ін.

У галузі педагогіки до науково вартісних відносимо праці, які присвячені історії розвитку національної школи і системи освіти, Л. Березівської, Л. Вовк, В. Лугового, В. Майбороди, О. Сухомлинської та ін. Шляхи реформування форм, методів, змісту сучасної музичної освіти в аспекті національного виховання та перспективи її подальшого розвитку визначені у працях С. Горбенка, І. Зязюна, О. Лобової, Л. Масол, Г. Падалки, О. Полякової, О. Отич, Т. Рейзенкінд, О. Ростовського, О. Рудницької, В. Шульгіної, О. Щолокової та ін.

У науково-педагогічній літературі визначенню базових понять «методика», «методика навчання», «методика викладання» та наукових підходів до них суттєвий внесок здійснили такі дидакти-методисти як І. Глікман, С. Гончаренко, І. Зверев, В. Краєвський, В. Кукушин, В. Нагаєв, П. Олійник, В. Орлов, І. Підласий, М. Скаткін, А. Сохор, В. Федорченко, Г. Фрейман, М. Яковлев та ін. Проблематику дидактики та методики музичного виховання й освіти школярів висвітлено у науково-методичному доробку О. Апраксіної, І. Гадалової, О. Гумінської, Л. Дмитрієвої, І. Зеленецької, Д. Кабалецького, Я. Кушки, В.

Лужного, О. Михайличенка, О. Островського, Е. Печерської, О. Раввінова, Л. Хлебнікової та ін.

До початку 90-х років ХХ ст. практично не було спроб науковців узагальнити досягнення української музичної педагогіки, і, зокрема, дослідити трансформацію вітчизняної методики викладання музики в загальноосвітніх школах, оскільки вважалося, що існувала єдина радянська система шкільної музичної освіти. До таких наукових розвідок можна віднести дослідження А. Каленіченко, яке стосується розвитку музичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл Української РСР (1945–1985) та Є. Марченка, де розкривається становлення і розвиток музичного виховання школярів у західних областях Української РСР.

Певним чином історичний дискурс розвитку музичної освіти висвітлено в дисертаційних дослідженнях, які з'явилися наприкінці 90-х років та у першому десятилітті ХХІ століття (Ю. Бекетова, Н. Бовсунівська, Т. Грищенко, В. Кузьмічова, С. Матвієнко, Я. Мельничук, О. Овчарук, А. Омельченко, О. Поясик, Л. Проців, О. Росул, Н. Філіпчук, І. Фрайт, О. Цвігун, О. Юрош та ін.). У даних роботах зібраний різноманітний фактологічний матеріал, але проблеми методики викладання музики залишилися поза увагою авторів.

З огляду на це актуальність нашого дослідження зумовлена в науково-теоретичному аспекті необхідністю подолання фрагментарності історико-педагогічних знань стосовно розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України у контексті тогочасних тенденцій; в соціально-практичному – потребою аналізу історико-педагогічних передумов розвитку шкільної музичної освіти в Україні як певного досвіду для творчого його осмислення в ході модернізації сучасної музичної педагогіки в нинішній соціально-економічній, суспільно-політичній та історико-культурній ситуації.

Отже, недостатня розробленість зазначеної проблеми, її актуальність і потреба сучасної практики в урахуванні досвіду минулого, використанні його ідей і напрацювань у межах принципово нового періоду історії зумовили вибір теми дослідження: **«Тенденції розвитку методики викладання музики у загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка при розробці комплексної теми **«Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів»** (протокол №5 від 22 грудня 2009 року).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 12 від 25.06.2007 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25.09.2007 р.)

Мета дослідження – розкрити тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початку

XXI ст. та простежити їхній вплив на стратегію модернізації шкільної музичної освіти.

Відповідно до мети було визначено **завдання дослідження**:

1. Розкрити сутність методики викладання музики як самостійної галузі педагогічної науки.

2. Здійснити ретроспективний аналіз і обґрунтувати історико-педагогічні етапи розвитку шкільної музичної освіти в Україні з урахуванням соціокультурного контексту у досліджуваний період.

3. Виявити провідні тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України у другій половині XX – початку XXI століття та дослідити їх вплив на стратегію модернізації шкільної музичної освіти.

4. Розкрити взаємозалежність розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах з урахуванням її усталених зв'язків із системою підготовки вчителів музики, а також взаємовпливів науково-педагогічної думки, організаційно-методичних засад та навчальних програм.

Об'єкт дослідження – історія музичного виховання учнів загальноосвітньої школи в другій половині XX – початку XXI століття.

Предмет дослідження – тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України другої половини XX – початку XXI століття.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення теорії пізнання та діалектичного розуміння суті історико-педагогічного процесу; соціальної зумовленості та об'єктивності педагогічних явищ і процесів; системного та парадигмального підходів до пізнання педагогічних і мистецьких фактів та процесів. Дослідження ґрунтується на концептуальних положеннях науковців (О. Адаменко, В. Бобров, Н. Дем'яненко, Т. Завгородня, І. Зязюн, В. Кузь, О. Лавріненко, Н. Матвійчук, Г. Підкурманна, В. Прокопчук, Н. Протасова, Б. Струганець та ін.), у яких здійснено аналіз та узагальнення провідних педагогічних концепцій вивчення основних напрямів розвитку вітчизняної вищої освіти; О. Абдуліної, Є. Барбіної, В. Бондаря, О. Дубасенюк, М. Дьяченка, Л. Кандибовича, Н. Кузьміної, І. Лернера, В. Лозової, В. Сластьоніна та ін., у яких висвітлено теоретико-методологічні аспекти системи підготовки фахівців в Україні; І. Шкурка, Ю. Руденка та ін., у яких узагальнено історію національної освіти й педагогічної думки та розвиток історії педагогіки в Україні; О. Єременко, А. Козир, Я. Сверлюк, Н. Сегеди, Т. Смирнової, В. Орлова, О. Хижної та ін., у яких розкривається проблематика професійної підготовки вчителя музики. Застосовані загальнопедагогічні принципи об'єктивності, історизму, розвитку, причиново-наслідкового зв'язку; концепції реформування системи шкільної музичної освіти в Україні (І. Зязюн, Г. Масол, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Танько, В. Шульгіна та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження**, серед яких можна виділити: а) *діахронний* (метод періодизації), за допомогою якого здійснено періодизацію та досліджено якісні зміни розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах у визначені історичні

періоди; б) *монографічний і вибірковий* методи для формування масиву першоджерел; в) *аналіз, синтез, порівняння, визначення, виокремлення* смислових блоків та ідей, *оцінювання* тощо для традиційного якісного аналізу змісту першоджерел; г) *кількісні* методи аналізу автентичних документів (наукометричний аналіз назв публікацій і дисертацій, підрахування кількості досліджень певної тематики в окреслений період часу) для визначення ступеня дослідженості тих чи інших методичних проблем, динаміки змін інтересу науковців і педагогів-практиків до певних проблем музичного виховання у визначений період часу; г) *історико-хронологічний* (для дослідження динаміки змін у системі музичної освіти та виховання в часовій послідовності), *порівняльно-зіставний* (для інтерпретації результатів аналізу масиву першоджерел). Під час написання дисертації застосовувався історико-педагогічний аналіз дисертацій, авторефератів, монографій, збірників праць. У процесі дослідження використовувалися фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, бібліотек, матеріали науково-практичних конференцій, навчальні програми з музичного мистецтва, публікації у періодичних і методичних часописах.

Хронологічні межі дослідження розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ століть. Нижня межа визначається періодом з 1945 року, коли на тлі повоєнних років з труднощами соціально-економічного плану і жорсткої політизації навчально-виховного процесу поступово почала відроджуватися система шкільної музичної освіти, а методика викладання музики збагачувалася здобутками педагогів-музикантів з проблем методики вокально-хорової роботи та нотної грамоти. Верхня хронологічна межа збігається із сучасним періодом, коли українська музична педагогіка переформатувалася відповідно до нових концепцій, що ґрунтуються на інноваційних педагогічних практиках, а методика викладання музики в загальноосвітніх школах на основі критичного аналізу й об'єктивної оцінки попередніх здобутків розвивається у напрямку якісного, творчого, інноваційного осмислення констант гуманістичної педагогіки, а саме розвитку в особистості культури мислення, почуттів, поведінки.

Джерельна база дослідження складається з таких автентичних матеріалів, як: документи Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України (фонди: №166 – матеріали (протоколи, стенограми та рішення) засідань Колегій Міністерства освіти УРСР, №5127 – Український науково-дослідний інститут педагогіки); підручники та посібники; навчально-методичні видання, статті, монографії та дисертації, присвячені питанням музичної освіти, надруковані та захищені українськими авторами в досліджуваній період і представлені у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського, обласних бібліотеках та бібліотеках вищих навчальних закладів України. У ході дослідження проаналізовано періодичні видання, на сторінках яких публікувалися праці науковців і педагогів, а саме: «Музыкальное воспитание в школе» (1961–1975), «Музыка в школі»

(1972–1985), «Радянська школа» (1945–1991), «Рідна школа» (1991–2013), «Мистецтво та освіта» (1997–2013), «Початкова школа» (1969-2014).

Наукова новизна та теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у тому, що:

- *вперше* предметом спеціального аналізу стали тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початку ХХІ століття;

- *уточнено* поняття «методика викладання музики»;

- *визначено* та науково обґрунтовано етапи розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України в досліджуваних історичних межах;

- *здійснено* наукову інтерпретацію тенденцій розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початку ХХІ століття та окреслено їхню актуальність в умовах модернізації шкільної музичної освіти;

- *зібрано* та узагальнено відомості про основний масив публікацій і дисертацій українських авторів з питань шкільної музичної освіти для конкретизації динаміки змін інтересів науковців і педагогів-практиків до проблем методики викладання музики в загальноосвітніх школах у досліджуваний період, що дало підстави для обґрунтування перспективних напрямків її подальшого розвитку;

- *введено* до наукового обігу архівні матеріали, а саме протоколи, стенограми, доповідні записки, рішення засідань Колегій Міністерства освіти УРСР, які конкретизують напрями та організаційно-методичні заходи щодо оптимізації шкільної музичної освіти;

- *здійснено* аналіз новаторських педагогічних концепцій, авторських навчальних програм, розробок уроків, окремих технологій музичного навчання і виховання та *рекомендовано* інструментарій адаптації запропонованих учителями інновацій до впровадження в сучасній школі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості використання його результатів при підготовці навчальних посібників і методичних розробок з проблем розвитку шкільної музичної освіти в Україні; в розробці курсів з музичної педагогіки й методики музичного виховання, основ науково-педагогічних досліджень. Отримані дані, їх узагальнення, систематизація та педагогічна інтерпретація можуть бути використані в практиці музично-освітнього процесу загальноосвітньої школи, як рекомендації методичного спрямування в інститутах післядипломної педагогічної освіти для підвищення кваліфікації вчителів музики.

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечена науково обґрунтованими методологічними підходами до аналізу його предмету, науково обґрунтованим відбором масиву першоджерел, використанням комплексу різноманітних методів дослідження, адекватних його логіці та завданням, застосуванням відтворюваних вимірювань.

Результати дисертаційної роботи **впроваджувались** у навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

(довідка № 0710/1366 від 25.06.2014 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (довідка № 259 від 25.03.2014 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/126 від 19.02.2014 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 445 від 20.03.2014 р).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступах на всеукраїнських, міжнародних конференціях і семінарах, а саме: *міжнародних*: «Молодіжна політика: проблеми і перспективи» (Дрогобич, 2006, 2007), «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (Київ, 2009), «Хорове мистецтво України та його подвижники» (Дрогобич, 2012, 2013), «Нові технології в освіті» (Таганрог, 2014), «Мистецька освіта у вимірах сучасності» (Київ, 2014), «Мистецька освіта: від спадкоємності епох до новітніх технологій» (Мелітополь, 2014); *всеукраїнських*: «Методологічні та методичні засади мистецької освіти» (Ніжин, 2013), «Проблеми і перспективи розвитку мистецької освіти в епоху глобалізації» (Житомир, 2013); *науково-практичних семінарах*: «Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання» (Дрогобич, 2012, 2013, 2014), «Актуальні проблеми формування творчого потенціалу молоді засобами мистецтва» (Корсунь-Шевченківський, 2014).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 15 публікаціях, 13 з яких одноосібно, у наукових фахових виданнях – 8.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 317 сторінок. Основний текст дисертації викладений на 220 сторінок. Робота містить 4 таблиці (3 сторінки), список використаних джерел з 458 найменувань (46 сторінок), 2 додатки (49 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено хронологічні межі, мету, об'єкт, предмет і завдання роботи; аргументовано методологічні й теоретичні засади, методи дослідження; подано джерельну базу роботи; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження; представлено їх апробацію.

У першому розділі «**Методика викладання музики як науково-педагогічна проблема**» на основі вивчення та понятійно-термінологічного аналізу наукової літератури визначено ключові поняття дослідження, розглянуто історіографію проблеми методики викладання музики як самостійної галузі педагогічної науки, висвітлено історико-педагогічні етапи розвитку музичної освіти в Україні в другій половині ХХ – початку ХХІ ст.

З'ясовано, що методика викладання музики як самостійна галузь педагогічної науки вивчає не процес пізнання музики, а процес навчання музики та презентує механізм використання комплексу методів, прийомів, засобів музичного навчання, виховання і розвитку відповідно до наявних умов і конкретних завдань.

Аналіз та узагальнення висновків науковців (О. Лобової, О. Михайличенка, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалки, О. Ростовського та ін.), дозволив окреслити основні завдання, що стоять перед сучасною методикою викладання музики, а саме: підвищення ефективності навчального процесу шляхом удосконалення форм і методів, спрямованих на розвиток самостійності та творчої активності учнів у навчальній діяльності, впровадження нових технологій навчання, здійснення комп'ютеризації навчання, розробки сучасних навчальних програм тощо.

За допомогою наукового аналізу, що ґрунтувався на положеннях теорії пізнання, системному та парадигмальному підходах, розкрито логіку розвитку методики викладання музики у загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початку ХХІ століття, що дало підстави розглядати методику викладання музики в загальноосвітніх школах як концентроване вираження результатів пізнання освітніх процесів колективним суб'єктом протягом тривалого часу. Таким чином, теорія пізнання уможливила розкриття сутності досліджуваного поняття, його можливості в історичному розвитку. Системний підхід дозволив виявити загальні системні властивості та якісні характеристики окремих елементів методики викладання музики і розглядати її як певну множину внутрішніх зв'язків, відносин у системі «музична освіта», а також розкрити її взаємозв'язки із зовнішнім середовищем.

Застосування парадигмального підходу до вивчення історії розвитку методики викладання музики дало змогу проаналізувати механізми зміни домінуючої парадигми в конкретних історичних умовах в освітній сфері, дослідити генезис головних тенденцій в розвитку методики викладання музики в означений період.

У результаті аналізу науково-педагогічної літератури зроблено висновки щодо проєктивного характеру освітніх тенденцій, їх визначального значення в окресленні напрямів розвитку шкільної музичної освіти не тільки в зазначений період (друга половина ХХ – початок ХХІ століття), але й у подальших перспективах. Виділення провідних тенденцій розвитку шкільної музичної освіти дозволило зіставити навчально-виховні завдання методики викладання музики у другій половині ХХ – початку ХХІ століття, і, тим самим, окреслити етапи в її розвитку.

Етапність розвитку методики викладання музики в загальноосвітній школі вибудовано за такими критеріями: 1) ідеологічні, соціокультурні процеси окресленого часу; 2) документально-нормативна база щодо розвитку освіти; 3) логіка історичної послідовності освітніх ідей. Виділено п'ять етапів у розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття:

- *перший етап* (1945 – 1955 рр.) характеризується труднощами умов повоєнних років, труднощами соціально-економічного плану, жорсткою політизацією навчально-виховного процесу, що, певним чином, гальмувало розвиток позитивних тенденцій в методиці викладання музики. Однак поступове відновлення навчальної діяльності й удосконалення підготовки вчительських і педагогічних кадрів розглядалися Радою Народних комісарів

Української РСР, а у подальшому Міністерством освіти УРСР як неодмінна умова відродження й розвитку шкільної музичної освіти. На даному етапі перед органами народної освіти стояло нагальне завдання відновити шкільну мережу, відбудувати навчально-матеріальну базу шкіл, залучити до навчання всіх дітей шкільного віку, вкомплектувати школи вчителями музики і співів, створити матеріальний фонд, у тому числі забезпечити їх необхідною кількістю програм і підручників зі співів. Розв'язання проблем музичної освіти відбувалося також шляхом активізації діяльності Українського науково-дослідного інституту педагогіки, обласних інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, організації позашкільної та позакласної роботи в школах і позашкільних закладах. Актуальними на той час були оптимізація роботи видавництва «Радянська школа», наповнення змісту періодичних видань методичними публікаціями, узагальненням кращого досвіду вчителів і працівників народної освіти;

- *другий етап* (1956 – 1964 рр.) характеризується змінами в шкільній музичній освіті, що їх спричинила так звана «хрущовська відлига», а саме в руслі головного завдання педагогічної громадськості – формування всебічної і гармонійної особистості, розвиток інтелектуальних і творчих сил підростаючого покоління – ключовим завданням музичного виховання стало посилення його естетико-освітнього зерна, скасування формалістичного підходу у викладанні уроків співів та керування їх у напрямку формування музично-естетичної культури учнів;

- *третій етап* (1964 – 1984 рр.) поділений два підетапи (перший – 1964 – 1970 рр., другий – 1970 – 1984 рр.). Так, характерною ознакою першого підетапу можна назвати перелом у галузі музичного виховання дітей, який рельєфно простежується у ключовій меті: виховання засобами музики естетичних та моральних почуттів учнів, їхнього музичного смаку, любові до музики, активно-творчого відношення до неї. Школа повинна була здійснювати музичне виховання, розвиток і навчання учнів у їх єдності та взаємозв'язку, що набуло рішучого значення для повноцінного формування особистості дитини. Наприкінці даного підетапу, незважаючи на певний прогрес в розвитку музичного виховання, прагнення вчителів, науковців випрацювати єдину систему методики викладання музики в загальноосвітніх школах, збагатити її прогресивними методами навчання, під кінець 60-х років розвиток прогресивних тенденцій в методиці викладання музики в школі загальмувався і досягнення попередніх років «законсервувалися». Другий підетап характеризується тим, що в культурі та мистецтві того часу окреслилися тенденції так званого «застійного періоду», коли розвиток даних сфер здійснювався за залишковим принципом, у режимі посилення заборон та регламентації, знецінення гуманістичного зерна шкільної освіти;

- *четвертий етап* у дослідженні окреслено в хронологічних рамках з 1985 по 2000 рік і також поділений на два підетапи (перший – 1985 – 1991 рр., другий – 1991 – 2000 рр.). Він характеризується зміною пріоритетів, що відбулися у напрямі зростання потреби суспільства в духовно багатій, всебічно розвинутій особистості. В основу реформи загальноосвітньої школи закладався розвиток

демократизації навчального процесу, підвищення статусу дисциплін гуманітарно-естетичного циклу, які стали провідними у розвитку духовно-творчих сил особистості. На даному етапі відбулась поступова зміна ціннісних орієнтацій у теорії і практиці шкільної музичної освіти на користь гуманістичної тенденції, у відповідності з якою пріоритетними мотивами стають самопізнання, самоутвердження, самореалізація особистості, свобода розвитку її художньо-творчих задатків та духовних інтересів;

- *п'ятий етап* (2001 – 2014 рр.) характеризується розвитком шкільної музичної освіти в контексті основних концепцій національної системи освіти, які орієнтуються на нову освітню парадигму ХХІ століття, що передбачає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку, а також набуття компетенції, ерудиції, формування творчості, культури особистості.

У другому розділі **«Характеристика тенденцій розвитку методики викладання музики у період другої половини ХХ – початку ХХІ століття»** розкрито тенденції розвитку методики викладання музики протягом означених п'яти етапів на основі аналізу архівних матеріалів (фонди Державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), підручників та посібників; навчально-методичних видань, статей, монографій та дисертацій, присвячених питанням музичної освіти. У ході дослідження здійснено аналіз періодичних видань, на сторінках яких публікувалися праці науковців і педагогів-методистів, а саме: «Музыкальное воспитание в школе» (1961-1985), «Музыка в школе» (1972-1985), «Радянська школа» (1945–1991), «Рідна школа» (1991–2013), «Початкова школа» (1969-2014). Інформаційним джерелом для дослідження стали також навчальні програми з музики.

Перший етап (1945 – 1955 рр.) визначається уніфікацією української системи освіти в радянську державну і характеризується лише початком формування чітких рекомендацій у галузі методики викладання музичного мистецтва.

Основними завданнями першого етапу в розвитку музичної освіти були: поступове розв'язання проблеми методичної підготовки педагогічних кадрів шляхом створення методоб'єднань (музичних керівників та керівників дитячих хорів), секції з художнього виховання дітей при науково-методичній раді Міністерства освіти УРСР; удосконалення навчальних програм зі співів, музичних підручників для шкіл, методичних посібників для учителів, репертуарних збірників відповідного художнього рівня.

Тенденція, що домінувала в методиці викладання музики, впливала із тогочасного панування у змісті шкільної освіти засвоєння знань основ наук і набуття умінь і навичок їх практичного застосування, а отже, акцент робився на засвоєнні знань з музичної грамоти (теорії музики, сольфеджіо, музичної літератури) і наданні пріоритету хоровому співу, як найдоступнішій формі музичної діяльності.

Переважно українська музична методична наука використовувала досвід російських педагогів-дослідників, таких як: О. Апраксина, Н. Гродзенська, М. Румер, В. Шацька, відомих методистів: Т. Беркман, Є. Гембицька, К. Грищенко

та ін. У періодичних виданнях «Радянська школа», «Культурно-освітнє життя» періоду 1945–1950 рр. друкуються поодинокі статті вчителів на тему розучування пісенного репертуару.

У 1948 році в журналі «Радянська школа» (№4) у рубриці «Художнє виховання в школі» вийшла стаття кандидата мистецтвознавчих наук, старшого наукового співробітника Українського науково-дослідного інституту педагогіки О. Раввінова «Музика і співи в школі в світлі постанов партії про музичне мистецтво», яку можна вважати першою критичною публікацією щодо стану музичного виховання в школі і в якій окреслювалися головні пріоритети розвитку методики викладання музики. У руслі тогочасної тенденції напрацювання О. Раввінова носили прогресивний характер, оскільки окреслювали напрями оптимізації музичного виховання і навчання в загальноосвітніх школах. Його методичні праці стосувалися логіки побудови уроку, методів, прийомів і форм роботи, які, в першу чергу, стосувалися вокально-хорового виховання учнів та навчання нотної грамоти на основі аналітико-синтетичного методу.

Другий етап (1956 – 1964 рр.) відзначений тим, що на фоні хрущовської «відлиги» була зроблена спроба внести зміни в систему освіти через забезпечення кращої практичної і теоретичної підготовки вчителів, що вилилося у відкритті низки музично-педагогічних відділів, а згодом факультетів у педагогічних інститутах (Київ, Ніжин, Дрогобич), кафедри яких здійснювали дослідження проблем музичного виховання учнів загальноосвітньої школи, співацького розвитку дітей різних вікових категорій, методики слухання музики, прийомів та методів освоєння музичної грамоти тощо.

Розвиток методики викладання музики у даний період відбувався під впливом діяльності науковців лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки України, які зосереджували увагу на розробці змісту уроків музики і співів, пошуку нових форм організації позакласної роботи, дослідженні проблем музично-естетичного та морального виховання школярів, узагальненні досвіду вокально-хорової роботи в школі. В результаті цієї діяльності збільшилася кількість навчально-методичної літератури, з'явилися вітчизняні підручники для початкових шкіл авторства О. Раввінова.

Тенденціями другого етапу розвитку методики викладання музики стали оволодіння технічними навичками музичного ремесла і формально-систематизованими знаннями; уточнення мети шкільної музичної освіти; підвищення ролі підготовки фахівців.

На початку *третього етапу* (1964 –1984 рр.) відбувся певний перелом у галузі естетичного, зокрема, музичного виховання дітей, що визначило нові орієнтири в методиці викладання музики в загальноосвітніх школах, які скеровувалися на розробку змісту та переосмислення окремих видів музичної діяльності з точки зору їх можливостей реалізувати естетико-освітні функції музичних занять. У ці роки окреслилися два вектори розвитку методики викладання музики в загальноосвітній школі. Перший з них був спрямований у бік формування естетичних якостей особистості школяра, його ціннісно-орієнтаційної сфери в процесі засвоєння загальноестетичних і музично-

теоретичних знань, розвитку музичних здібностей у музично-виконавській та творчій діяльності. Другий продовжував традиції попередніх періодів у сфері позакласної та позашкільної роботи.

На першому підетапі третього етапу (1964 – 1970 рр.) у методиці викладання музики викристалізувалася *тенденція розширення рамок музичних знань школярів від суто прикладних, пов'язаних із формальним їх засвоєнням, до загальноестетичних, спрямованих на розвиток ціннісних орієнтацій учнів*. З огляду на це, методи і прийоми роботи вчителя спрямовувалися на розвиток творчої активності дітей, виховання у них здатності до емоційного відгуку на музику, естетичного переживання. В контексті даної тенденції розробляється проблема організації та методичного забезпечення сприймання музики як виду діяльності школярів на уроці (Л. Кузнецова, В. Остроменський, В. Лапченко).

Протягом досліджуваних років вітчизняні педагоги-методисти видали ряд навчальних та навчально-методичних посібників для школи (Л. Височинська, В. Уманець; Л. Греков, Л. Іванюшко, С. Брендель, О. Раввінов, І. Ситко), що доводить якісні зрушення в розвитку шкільної музичної освіти, прагнення вчителів, науковців випрацювати єдину систему методики викладання музики в загальноосвітніх школах, збагатити її прогресивними методами навчання. Даний підетап у розвитку методики викладання музики відзначається уточненням мети (всебічний гармонійний розвиток особистості, розвиток духовності, музичного смаку на основі вивчення кращих досягнень світової й вітчизняної культури, народної творчості; ознайомлення учнів з кращою пісенно-хоровою творчістю радянських композиторів; виховання в них любові до рідної народної творчості, до класичних творів тощо); підвищенням ролі підготовки фахівців з вищою освітою; значним посиленням спеціальної музично-педагогічної підготовки; переглядом програм з музичних дисциплін.

Другий підетап (1970–1984 рр.) третього етапу, не зважаючи на тенденції так званого «застійного періоду», що провокували знецінення гуманістичного зерна шкільної освіти, ознаменувався посиленням ідейно-естетичної та творчої спрямованості музичного виховання. У першу чергу, змінилася назва уроку музики і співів на урок музики; по-друге, відбувся перегляд і розробка нових навчальних програм на основі сучасних вимог до науково-методичного рівня музичного навчання, врахування передового педагогічного досвіду, які ґрунтувалися на таких положеннях: урок музики – урок мистецтва, єдність і взаємозв'язок навчання, розвитку і виховання; стимулювання творчої активності учнів; отримання школярами естетичної насолоди від уроків.

Тенденцією розвитку методики викладання музики в загальноосвітній школі першої половині 70-х можна назвати активізацію музичного навчання, спрямованого на інтенсивний музичний розвиток учнів, формування емоційно усвідомленого сприймання музики, що лежить в основі будь-якої музичної діяльності.

У 1972 році вийшов перший номер серії «Музика в школі» (упорядник Ю. Юцевич), матеріали якого стосувалися питань теорії, методики і практики музично-виховної роботи в школі, проблем підготовки вчителів музики в

педагогічних інститутах та педучилищах. У журналі «Початкова школа» для питань музичної освіти спеціально була відведена рубрика «Музика».

У цей час активно впроваджується у практику шкільної музичної освіти методика відносної сольмізації, яка спрямована на розвиток самостійності дітей, творчих здібностей, розширення діапазону дитячих голосів; спонукає до застосування творчих методів навчання (Л. Безбородова, Н. Вишнякова, М. Гейченко, З. Жофчак, Л. Коваль, Г. Падалка, Г. Рігіна, В. Тевліна, Л. Хлебнікова, В. Шпак та ін.).

Активному дослідженню проблем методики викладання музики сприяло відкриття при кафедрі методики музичного виховання, співів та хорового диригування Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького у 1973 році аспірантури зі спеціальності 13.00.02 – методика музичного виховання.

Особливістю визначеного підетапу також стає і те, що, починаючи з 1980 року, в Україні розпочалася активна робота з апробації, а пізніше й запровадження нової концепції музично-естетичного виховання школярів, яку запропонував Д. Кабалевський. На базі лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки України було створено творчу групу, до якої увійшли Л. Хлебнікова, О. Ростовський, Р. Марченко. Вони стали співавторами адаптованого варіанта програми «Музика», створеної для шкіл України.

Наприкінці третього етапу в освіті були сформовані чіткі вимоги до музичного виховання учнів, які спрямовувались на цілісний підхід до музичного навчання і виховання, що об'єднував різні види музичної діяльності: хоровий спів, рухи під музику, слухання музики її аналіз тощо; перегляд навчального матеріалу, його зміст і методи роботи, впровадження методів стимулювання мислення і творчої активності учнів, демократизацію навчального процесу, інтеграцію шкільних предметів естетичного циклу і побудови їх на єдиних принципах.

Наприкінці другого підетапу третього етапу сформулювалась тенденція підвищення потреби суспільства у всебічно і гармонійно сформованій особистості, що дало імпульс для висування комплексного підходу до музичної освіти, розширення педагогічних завдань, які полягали у формуванні естетичної та музичної культури особистості.

Четвертий етап у нашому дослідженні окреслено в хронологічних рамках з 1985 по 2000 рік. Домінуючими тенденціями в методиці викладання музики першого підетапу стає ідея гуманізації шкільної музичної освіти та розвивальна функція, реалізація яких скеровувалась на забезпечення становлення особистості школяра і розвиток його індивідуальних можливостей.

З огляду на це були розроблені чіткі вимоги до музичного виховання учнів, що характеризувалися наступними основними положеннями: 1) педагогічний процес, спрямований на осягнення істинно художньої музики, повинен виходити з її змістовності, що безпосередньо впливає на естетичний розвиток особистості учня; 2) формування в учнів уявлення про музичне мистецтво, як своєрідної форми відображення дійсності вже з молодшого шкільного віку.

У контексті даних тенденцій актуалізувалась потреба перегляду музичної освіти в руслі розвитку творчих потенцій дитини, формування в неї прагнення до самоосвіти і саморозвитку на основі використання народної музично-педагогічної спадщини. Пошуки ефективних шляхів музичного виховання на основі української національної культури знайшли відображення у нових програмах («Музика та позакласна робота з музики» для учнів 1–4 та 5–8 класів (автори: А. Авдієвський, А. Болгарський, І. Гадалова, З. Жофчак); програми та поурочні методичні розробки з музики для учнів початкової та основної школи (авторська група у складі: О. Ростовського, Р. Марченко, Л. Хлебнікової, З. Бервецького); програми для спеціалізованих шкіл (класів) з поглибленим теоретичним і практичним вивченням музики у 1–11 класах (автор З. Жофчак).

У руслі нових тенденцій у розвитку методики викладання музики з'являються нові методичні та навчальні посібники з музичного виховання, в яких вагоме місце посіла ідея самостійності, творчого підходу до розвитку дитини на уроках музики, розвитку культури почуттів і творчого ставлення до музичної діяльності учнів, узгодженості між теоретичними знаннями та їх практичним використанням (І. Гадалова, О. Ростовський, О. Лобова, М. Печенюк, Л. Ткаченко, М. Стеценко та ін.)

Другий підетап четвертого етапу пов'язаний з набуттям Україною статусу незалежної держави. У травні 1991 року прийнято Закон Української РСР «Про освіту», що став важливим щаблем розвитку української педагогічної думки. У цей час у методиці викладання музики чітко простежується тенденція до творчого пошуку засобів виховання, бажання оновити традиційні прийоми роботи з дітьми, формування творчої особистості в її музично-естетичному зрізі.

Розвиток методики викладання музики наприкінці 90-х років відбувається в руслі сформованої нової педагогічної парадигми, яка характеризується спрямованістю шкільної музичної освіти на реалізацію потреб особистості, диференціацію, індивідуалізацію змісту освіти, підвищенням її культуровідповідності, зміцненням зв'язків із національною культурою, орієнтацією на світові тенденції розвитку даної галузі.

Окреслені тенденції дали імпульс для висування комплексного підходу до музичної освіти, розширення педагогічних завдань, які полягали у формуванні естетичної і музичної культури особистості, розробці механізмів керування процесом комплексного впливу мистецтва на почуття, свідомість, систему ціннісних орієнтацій і творчий потенціал особистості; поступовій зміні ціннісних орієнтацій в теорії і практиці музичної освіти: з пануючої суспільної на особистісну.

Характерною особливістю *п'ятого етапу* (2001 – 2014 рр.) стає: інтегрування вітчизняної освітньої системи до Європейського співтовариства, її реформування з метою розвитку й набуття нових якісних ознак. Основні тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах пов'язані з реалізацією Національної доктрини розвитку освіти в Україні (2002) та розробленою у 2003 році концепцією загальної мистецької освіти: гуманізація; фундаменталізація; гуманітаризація (культуротворча); національна спрямованість; перехід від інформативних форм до активних методів

музичного навчання; створення умов для творчої самореалізації учнів; інтеграція.

Домінантами в розвитку методики викладання музики стає її орієнтація на впровадження інформаційних та інноваційних педагогічних технологій; використання глобальної мережі Інтернету; розробка оригінальних авторських програм викладання мистецьких дисциплін.

У третьому розділі **«Актуалізація тенденцій розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України на початку XXI століття»** нами висвітлено особливості методики викладання музики на сучасному етапі, які визначаються концептуальними тенденціями, що склалися в галузі мистецької, і зокрема, музичної освіти в третьому тисячолітті. Показано вплив різноманітного спектру змін, які відбувалися в суспільстві, на шкільну музичну освіту в широкому соціально-педагогічному контексті. При цьому було взято до уваги узгодження і сумірність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що обумовили розвиток методики викладання музики в загальноосвітній школі.

З'ясовано, що багаторічний досвід дослідницько-педагогічної роботи з музичного виховання школярів та підготовки музично-педагогічних кадрів у системі вищої освіти сконцентровано у науковому доробку теоретиків і практиків музичної педагогіки: С. Горбенка, О. Лобової, Л. Масол, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Хлебнікової та ін. Науковцями ґрунтовно опрацьовані теоретико-методологічні засади загальної музичної освіти, представлені нові концептуальні принципи, за якими вибудовуються зміст, методи й форми організації викладання музики в загальноосвітній школі.

Аналіз навчальних посібників з методики музичного виховання для студентів музичних спеціальностей та методичних посібників для вчителів, (І. Гадалової, О. Гумінської, І. Зеленецької, Я. Кушки, Л. Масол, О. Михайличенка, В. Мішеченко, Е. Печерської, Е. Тайнель, С. Якимчук) виявив, що результати науково-дослідної роботи в галузі методики викладання музики першочергово актуалізуються у модернізації змісту вузівської навчальної дисципліни «Методика музичного виховання», оновленні навчальної та навчально-методичної літератури для студентів вищих навчальних закладів і вчителів, розробці авторських навчальних програм для загальноосвітньої школи. Проаналізовані сучасні видання продемонстрували їхню спрямованість на збагачення знань, удосконалення педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики за рахунок оволодіння теорією та практикою музичного виховання на рівні світових вимог, сучасної педагогічної науки та передової педагогічної практики.

Аналіз посібників, що призначені на допомогу в методичній роботі для вчителів музики (В. Островський, В. Сидір, Л. Кондратова, Ю. Поплавська О. Корнілова, І. Белова, О. Гумінська, О. Золотарьова, З. Ланцюженко, О. Лобач, О. Марчак, Л. Масол, О. Пермьков, І. Власенко, О. Лаврентьєва, М. Яскулко та ін.), підтвердив позитивні зміни щодо вдосконалення музичної практики, внесення інноваційних перетворень у методику викладання музики.

Аналіз підручників, робочих зошитів, посібників-зошитів та хрестоматій для загальноосвітніх шкіл, що відповідали чинним програмам,

продемонстрував, що стратегія розвитку методики викладання музики пов'язана й ґрунтується на критеріях якісної шкільної музичної освіти та вдосконаленні мистецько-технологічних шляхів її реалізації.

Тенденції розвитку методики викладання музики на сучасному етапі рельєфно представлені у матеріалах шкільних та вузівських стандартів і програм, наукових публікаціях та дослідженнях. Ведуться пошуки шляхів оновлення змісту навчальної дисципліни «Музика» (А. Авдієвський, А. Болгарський, Л. Масол, Л. Паньків, Б. Фільц, Е. Печерська, М. Печенюк, О. Ростовський, Л. Хлебнікова, Р. Марченко, І. Белова, Г. Букреєва, М. Демчишин, Л. Дорогань, І. Івахно, Л. Кондратова, О. Корнілова, Н. Міщенко та ін.).

Встановлено, що ефективним засобом пропаганди та популяризації інноваційних практик у галузі методики викладання музики є Всеукраїнський конкурс «Учитель року» та Міжнародний конкурс «Учитель музики ХХІ століття» імені Д.Б. Кабалевського.

Домінантами в розвитку методики викладання музики стає її орієнтація на впровадження інноваційних педагогічних технологій; розробка оригінальних авторських програм викладання мистецьких дисциплін. У цьому контексті представлено авторську концепцію музичного виховання у ЗОШ с. Глибочиця Житомирського району Житомирської області на ідеях орхестичного виховання та евритмії Плющик Є.В., учителя-методиста, композитора, автора багатьох навчально-методичних посібників для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів науково-педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази дає підстави зробити такі **висновки**:

1. Системно-комплексне пізнання та подання тенденцій розвитку методики викладання музики є актуальною малодослідженою теоретико-методологічною проблемою, що має важливе соціально-культурне значення. Водночас, знання об'єктивних тенденцій – найважливіша умова відтворення цілісності шкільної музичної освіти заради піднесення її продуктивності, дієвості та визначення стратегічних напрямків розвитку методики викладання музики. На основі аналізу базових понять методики як часткової дидактики зроблено висновки щодо статусу методики викладання музики як самостійної важливої галузі педагогічної науки. Визначено, що методика викладання музики досліджує сутність, зміст і методи музичного навчання учнів, їхнього музичного розвитку та закономірності цілеспрямованого застосування впливу музичного мистецтва на формування особистості. Методика викладання музики розкриває зв'язки між трьома взаємно пов'язаними структурними елементами – навчальним предметом «музичне мистецтво» (об'єкт пізнання), викладанням (діяльність вчителя, викладача) та учінням (діяльність учнів, студентів).

2. На основі аналізу документів Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України, нормативних документів, урахування соціокультурного контексту досліджуваного періоду, визначено та обґрунтовано історико-педагогічні етапи розвитку шкільної музичної освіти в Україні в

другій половині ХХ – початку ХХІ ст.: перший етап 1945 – 1955 рр.; другий етап 1956 – 1964 рр.; третій етап (1964 – 1984 рр.) містить два підетапи: перший – 1964 – 1970 рр.; другий – 1970 – 1984 рр.; четвертий етап (1985 – 2000 рр.) містить два підетапи: перший – 1985 – 1991 рр., другий – 1991 – 2000 рр., п'ятий етап 2001 – 2014 рр. Доведено, що розвиток шкільної музичної освіти виявився концентрованим вираженням загальних тенденцій і суперечностей, якими характеризувалася сфера шкільного навчання і виховання в досліджуваній період.

3. Аналіз наукової, навчально-методичної літератури другої половини ХХ століття уможливив розкриття логіки тенденцій розвитку методики викладання музики у загальноосвітніх школах України.

Так, тенденція в методиці викладання музики першого етапу (1945 – 1955 рр.) розвитку шкільної музичної освіти впливала з тогочасного панування у змісті шкільної освіти засвоєння знань основ наук і набуття вмінь і навичок їх практичного застосування, а отже, акцент робився на засвоєнні знань з музичної грамоти (теорії музики, сольфеджіо, музичної літератури) і наданні пріоритету хоровому співу, як найдоступнішій формі музичної діяльності.

Тенденцією другого етапу (1956 – 1964 рр.) стало оволодіння технічними навичками музичного ремесла і формально-систематизованими знаннями; уточнення мети шкільної музичної освіти; підвищення ролі підготовки фахівців. На першому підетапі третього етапу (1964 – 1970 рр.) у методиці викладання музики викристалізувалася такі тенденції, як: 1) подолання формально-виконавських завдань на користь естетико-освітніх; 2) закріплення рівнозначності всіх видів музичної діяльності на уроці; 3) розширення рамок музичних знань школярів від суто прикладних, пов'язаних із формальним їх засвоєнням, до загальноестетичних, спрямованих на розвиток ціннісних орієнтацій учнів; 4) урізноманітнення репертуару для виконання і слухання за рахунок його жанрового та стилістичного збагачення; які неухильно зміцнювали свої позиції. На другому підетапі третього етапу (1970 – 1984 рр.) розвиток методики викладання музики відбувався відповідно до таких тенденції, як: 1) активізація музичного навчання, спрямованого на інтенсивний музичний розвиток учнів, формування емоційно усвідомленого сприймання музики, що лежить в основі будь-якої музичної діяльності; 2) підвищення потреби суспільства у всебічно і гармонійно сформованій особистості, що дало імпульс для висування комплексного підходу до музичної освіти, розширення педагогічних завдань, які полягали у формуванні естетичної та музичної культури особистості.

Домінуючими тенденціями четвертого етапу (1985 – 2000 рр.) в методиці викладання музики стали розвивальна функція, національна спрямованість, демократизація, деполітизація, гуманізація та гуманітаризація, які спрямовані на забезпечення розвитку індивідуальних можливостей школярів, розвиток їх творчих потенцій, формування прагнення до самоосвіти і саморозвитку; пошуків ефективних шляхів музичного виховання на основі української національної культури. Пріоритетними мотивами розвитку методики викладання музики стають самопізнання, самоутвердження, самореалізація

особистості, свобода розвитку її художньо-творчих задатків та духовних інтересів.

Визначальними тенденціями п'ятого етапу (2001 – 2014 рр.) розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах можна назвати: гуманізацію, фундаменталізацію, гуманітаризацію (культуротворчу), національну спрямованість, перехід від інформативних форм до активних методів навчання музики, створення умов для творчої самореалізації учнів, інтеграцію.

4. Виявлено, що тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України ХХІ століття пов'язані з реалізацією нової педагогічної парадигми, яка ґрунтується на зміні ставлення до людини та спрямована на її соціальне становлення і розвиток. Доведено їх визначальну роль у стратегії модернізації музичної освіти. Тенденція гуманізації, що полягає в утвердженні людини як найвищої цінності, стверджує створення нового зразка музичної освіти, орієнтованої на багатогранність особистості учня. Тенденція фундаменталізації, що забезпечує багатопрофільність, вихід у суміжні сфери, сприйнятливість до інновацій, здатність до продуктивної переробки інформації та творчого пошуку в галузі музичного мистецтва, в методиці викладання музики забезпечує системність і глибину знань з одночасною економією часу навчання. Тенденція гуманітаризації (культуротворча), що пов'язана з розробленою у 2003 році концепцією загальної мистецької освіти, в основу якої покладено культурно-антропологічний підхід, у методиці викладання музики покликана формувати духовність особистості, забезпечувати її самовизначення в музичній культурі. Тенденція національної спрямованості в розвитку методики викладання музики виявляється як у сфері становлення духовності особистості, її ціннісних орієнтацій (естетичні ідеали, художньо-музичні смаки, етнопедагогічні пріоритети), так і у конкретиці викладання музики (визначення національних зразків музичного мистецтва центральною ланкою навчального репертуару, першочергове, на рівні ментального усвідомлення, вивчення творчих здобутків вітчизняних митців). Тенденція переходу від інформативних форм до активних методів навчання музики, що передбачає використання наукового пошуку, проблемного підходу, мультимедійних технологій, інноваційних моделей, які активізують інтелектуальну діяльність, у методиці викладання музики реалізується шляхом упровадження інтерактивних технологій на уроках музичного мистецтва, уможлиблює їх високий якісний рівень. Тенденція створення умов для творчої самореалізації учнів, що зумовлена факторами зростання творчих ресурсів особистості в умовах глобалізації суспільства; активізації творчої активності у всіх сферах діяльності в суспільстві; провідної ролі творчості як суб'єктивного й об'єктивного факторів розвитку художньої культури самої особистості, в методиці викладання музики актуалізується на основі врахування інтересів, потреб, запитів та здібностей дитини, гарантує самоактуалізацію творчого підходу і дає можливість особистості пережити радість творчого досягнення. Тенденція інтеграції в методиці викладання музики впливає з поліхудожнього контексту мистецької освіти; сприяє

цілісному системному засвоєнню теоретичних знань, практичних умінь і навичок, пов'язаних з музичною діяльністю, передбачає цілісне залучення учнівської молоді до мистецтва, забезпечує вчителя музики механізмами і способами здійснення самореалізації в професійній діяльності.

5. Розкрито взаємозалежність розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах з урахуванням її усталених зв'язків із системою підготовки вчителів музики, а також взаємовпливів науково-педагогічної думки, організаційно-методичних засад та навчальних програм. Аналіз наукового доробку та діяльності провідних українських учених показав ґрунтовність опрацювання теоретико-методологічних засад загальної музичної освіти, нові концептуальні принципи, за якими вибудовуються зміст, методи й форми організації викладання музики в загальноосвітній школі. З'ясовано, що певними важелями вирішення завдань модернізації методики викладання музики в загальноосвітній школі ХХІ століття є запровадження концепцій музично-естетичного виховання школярів, а також авторських концепцій, які виступають методичним орієнтиром розширення інноваційних підходів у музичній педагогічній практиці.

Проведене дослідження може сприяти використанню позитивного потенціалу, накопиченого у розглянуті етапи у сфері методики викладання музики, при розробці таких концепцій і програм з музичного мистецтва, які наповнювали б навчально-виховний процес необхідними засадами і орієнтували його на цінності вітчизняної та світової музичної освіти. Досвід історії розвитку методики викладання музики, відображений у дослідженні, в поєднанні з сучасними досягненнями в галузі теорії музичної педагогіки і шкільної практики може бути використаний при розробці та реалізації нових шляхів, напрямів і підходів, орієнтованих на творчі моделі мистецького виховання.

Аналіз досліджень українських науковців, внесок педагогів-практиків у розвиток методики викладання музики в загальноосвітніх школах, доводить, що вони мають інноваційний характер, тобто пов'язані із впровадженням нововведень у шкільну музичну освіту. Виявлення вже досягнутого, з одного боку, і окреслення дослідницьких перспектив, з іншого, містить потенціал для подальшого розвитку теорії і методики музичної освіти, що може стати поштовхом для виникнення нових ідей, нового концептуального осмислення різноманітних інноваційних проєктів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО У ПУБЛІКАЦІЯХ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Стець Г.В. Актуальні психолого-педагогічні проблеми сучасного музичного виховання / Г.В. Стець // Молодь і ринок. – 2008. – №1. – С. 120-123.
2. Горбенко С.С. Ідеї гуманістичної спрямованості діяльності вчителя в історії розвитку музичного виховання особистості / С.С. Горбенко, Г.В. Стець // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2008. – №5. - С. 243–250.

3. Стець Г.В. Методика викладання музики в школі: сутність, зміст, завдання, принципи / Г.В. Стець // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Гуманістичні орієнтири мистецької освіти – Вип.8. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 179–182.
4. Стець Г.В. Методологічні принципи та закономірності викладання музики в школах України на порубіжні ХХ–ХХІ ст. / Г.В. Стець // Молодь і ринок. - 2012. – №10 (93). – С.156–159.
5. Стець Г.В. Особливості та зміст музичного навчання і виховання у вітчизняних загальноосвітніх закладах середини ХХ ст. / Г.В. Стець // Молодь і ринок. - 2013. – №9(104). – С.148–152.
6. Стець Г.В. Музичне виховання в Україні: ретроспективний аналіз / Г.В. Стець // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». – Вип. №1. – Ніжин, 2013. – С. 281–287.
7. Стець Г.В. Гуманізація як одна з тенденцій методики навчання музики другої половини ХХ – початку ХХІ століття / Г.В. Стець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць.– Вип.16(21).– част. II.– К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014.– С. 51– 56.

Стаття у науковому фаховому зарубіжному виданні

8. Стець Г.В. Тенденции современного общего музыкального образования детей в Украине / Г.В. Стець // Новые технологии в образовании: Сборник научных трудов / Под науч. ред. д.п.н., проф. И.А. Рудаковой. – М.: Издательство «Спутник +», 2014. – С. 130–134.

Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів та інших видань

9. Дицьо Г.В. Соціальна ідентичність у ранній юності / Г.В. Дицьо // Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції: Молодіжна політика: проблеми і перспективи. – Дрогобич, 10–11 березня, 2006. – С. 121–124.
10. Дицьо Г.В. Тісна співдружність і музичні погляди І. Франка та М. Лисенка / Г.В. Дицьо // Франко і музика. – Дрогобич, 2006. - С. 72–80.
11. Дицьо Г.В. Психоемоційні аспекти впливу музики у субкультурі ранніх етапів онтогенезу особистості / Г.В. Дицьо, С.В. Дицьо // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції: Молодіжна політика: проблеми і перспективи. – Дрогобич, 10–11 травня, 2007. – С. 208–213.
12. Стець Г.В. Методологічні засади музичного розвитку особистості на основі колективної співацької діяльності / Г.В. Стець // Збірник матеріалів VII Всеукраїнського науково-практичного семінару студентів, аспірантів, молодих вчених «Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання» – Вип.7. –Дрогобич, 9–11 квітня, 2013. – С. 39–46.
13. Стець Г.В. Перлина рідної культури (до 135-річчя від дня народження Василя Безкоровайного) / Г.В. Стець // Календар класного

керівника на 2014–2015 навчальний рік / Упор. Ю. Кишакевич. – Дрогобич: Видавничий відділ. – 2014. – С. 116–119.

14. Стець Г.В. Життя, віддане музиці (до 10-річчя з дня смерті Богдана - Юрія Янівського) / Г.В. Стець // Календар класного керівника на 2014–2015 навчальний рік / Упор. Ю. Кишакевич. – Дрогобич: Видавничий відділ – 2014. – С. 171–175.

15. Стець Г.В. Використання інформаційних технологій як одна з тенденцій розвитку методики музичного навчання / Г.В. Стець // Збірник матеріалів VIII Всеукраїнського науково-практичного семінару студентів, аспірантів та молодих вчених «Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання». – Вип.8. – Дрогобич, 10 квітня, 2014. – С. 35–42.

АНОТАЦІЇ

Стець Г.В. Тенденції розвитку методики викладання музики у загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації обґрунтовано в контексті суспільних і педагогічних детермінант періодизацію та тенденції розвитку методики викладання музики в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

На основі дослідження розмежування базових даних поняття методики та наукових підходів до неї зроблено висновки щодо її статусу як самостійної важливої галузі педагогічної науки, а методику викладання музики розглянуто як складову в структурі педагогіки мистецтва в частині дидактики мистецтва і художньої творчості, що спрямована на пізнання принципів впливу музики на формування особистості, виведено змістове наповнення досліджуваного поняття як галузі педагогіки мистецтва, що досліджує процес музичного навчання виховання і розвитку та розкриває закономірні зв'язки між трьома взаємно пов'язаними структурними елементами – навчальним предметом «музичне мистецтво» (об'єкт пізнання), викладанням (діяльність учителя, викладача) та учінням (діяльність учнів, студентів).

Ключові слова: музична педагогіка, шкільна музична освіта, методика викладання музики, тенденції, періодизація.

Стець Г.В. Тенденции развития методики преподавания музыки в общеобразовательных школах Украины (вторая половина ХХ – начало ХХІ века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертации обосновано в контексте общественных и педагогических детерминант периодизацию и тенденции развития методики преподавания

музыки в общеобразовательных школах Украины во второй половине XX – начале XXI века.

Выявлено, что тенденции развития методики преподавания музыки в общеобразовательных школах Украины XXI века связаны с реализацией новой педагогической парадигмы, которая основывается на изменении отношения к человеку и направленная на его социальное становление и развитие. Тенденция гуманизации, которая заключается в утверждении человека как наивысшей ценности, утверждает создание нового образца музыкального образования, ориентированного на многогранность личности ученика. Тенденция фундаментализации, которая обеспечивает многопрофильность, выход в смежные сферы, восприимчивость к инновациям, способность к производительной переработке информации и творческому поиску в отрасли музыкального искусства, в методике преподавание музыки обеспечивает системность и глубину знаний с одновременной экономией времени обучения. Тенденция гуманитаризации, которая связанная с разработанной в 2003 году концепцией общего художественного образования, в основу которой положен культурно-антропологический подход, в методике преподавания музыки призвана формировать духовность личности, обеспечивать ее самоопределение в музыкальной культуре. Тенденция национальной направленности в развитии методики преподавания музыки выявляется как в сфере становления духовности личности, ее ценностных ориентаций (эстетические идеалы, художественно-музыкальные вкусы, этнопедагогические приоритеты), так и в конкретике преподавания музыки (определение национальных образцов музыкального искусства центральным звеном учебного репертуара, первоочередное, на уровне ментального осознания, изучение творческих достижений отечественных художников). Тенденция перехода от информативных форм к активным методам обучения музыки, которая предусматривает использование научного поиска, проблемного подхода, мультимедийных технологий, инновационных моделей, которые активизируют интеллектуальную деятельность, в методике преподавание музыки реализуется путем внедрения интерактивных технологий на уроках музыкального искусства, делает возможными их высокий качественный уровень. Тенденция создания условий для творческой самореализации учеников, которая предопределена факторами роста творческих ресурсов личности в условиях глобализации общества; активизации творческой активности во всех сферах деятельности в обществе; ведущей роли творчества как субъективного и объективного факторов развития художественной культуры самой личности, в методике преподавание музыки актуализируется на основе учета интересов, потребностей, запросов и способностей ребенка, гарантирует саму актуализацию творческого подхода и дает возможность личности испытать радость творческого достижения. Тенденция интеграции в методике преподавания музыки выплывает из полихудожественного контекста художественного образования; способствует целостному системному усвоению теоретических знаний, практических умений и навыков, связанных с музыкальной деятельностью, предусматривает целостное привлечение

ученической молодежи к искусству, обеспечивает учителя музыки механизмами и способами осуществления самореализации в профессиональной деятельности.

Раскрыта взаимозависимость развития методики преподавания музыки в общеобразовательных школах с учетом ее устоявшихся связей с системой подготовки учителей музыки, а также взаимовлияний научно-педагогической мысли, организационно-методических принципов и учебных программ. Анализ научной наработки и деятельности ведущих украинских ученых показал обстоятельность проработки теоретико-методологических принципов общего музыкального образования, новые концептуальные принципы, по которым выстраиваются содержание, методы и формы организации преподавания музыки в общеобразовательной школе. Выяснено, что определенными рычагами решения заданий модернизации методики преподавания музыки в общеобразовательной школе XXI века является введение концепций музыкально-эстетического воспитания школьников, а также авторских концепций, которые выступают в качестве методического ориентира расширения инновационных подходов в музыкальной педагогической практике.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, школьное музыкальное образование; методика преподавания музыки, тенденции, периодизация.

Stec G.V. Trends in the methods of teaching music in the secondary schools of Ukraine (the second half of XX – beginning of XXI century. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.01 – Theory and History of Education. – National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov. – Kyiv, 2015.

In the dissertation in the context of social and educational determinants periods and trends in methods of teaching music in secondary schools in Ukraine in the second half of XX – beginning of XXI century.

On the basis of research of differentiation of base data of concept of methods and scientific going near her drawn conclusion in relation to her status as independent important area of pedagogical science, and the methods of teaching of music are considered as a constituent in the structure of pedagogics of art in part of didactics of art and artistic creation which is sent to cognition of principles of influence of music on forming of personality, the semantic filling of the investigated concept as industries of pedagogics of art which investigates the process of musical studies of education and development and exposes appropriate copulas between three mutually constrained structural elements - educational object «musical art» (object of cognition) is shown out, teaching (activity of teacher, teacher) and учінням (activity of students, students).

Keywords: music education, music school education; methods of teaching music, trends, periods.